

KUR'AN'IN ANLAŞILMASI VE TEBLİĞİ YÖNÜNDEN YEDİ HARFLE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Musa AKPINAR
Dr., M.E.B.
mak_66@hotmail.com

Özet

Kur'an'ın yedi harf üzere indirildiğini bildiren rivayetlerden anlaşılan, yedi harfin, Kur'an'ın okunması konusunda kolaylık getirdiğidir. Bu kolaylık, Kur'an'ın yazılı metninden okuyup öğrenmekten ziyade dinleyerek öğrenmeyle ilgilidir. Dolayısıyla yedi harf konusu, o günkü Arap yazısının noktasız ve harekesiz olmasından kaynaklanan kıraat sorunları bir yana bırakılırsa, Kur'an'ın yazılı metnini doğrudan ilgilendiren bir konu değildir. Yedi harfle getirilen kolaylığın amacı, Kur'an'ın anlaşılması ve mesajının insanlara ulaştırılmasıdır. Peygamberlerin en önemli görevi, Allah'tan gelen bilgileri muhataplarına tebliğ etmektir. Tebliğ ise ancak mesajın anlaşılmasıyla gerçekleşir.

Anahtar kelimeler: Yedi Harf, Kolaylık, Mesaj, Tebliğ.

THE EVULATION OF REPORTS RELATED WITH SEVEN LETTERS FROM THE POINT OF UNDERSTANDING THE QURAN AND ITS NOTIFICATION

Abstract:

We understand from the reports that The Quran was sent upon those seven letters due to the easiness of reading and understanding of the messages. This

easiness is related by learning through listening more than learning The Quran by reading from a written text. Therefore, beside reading problems that stemmed from reading Arabic texts being without punctuation marks in those days, Seven letters matter is not an issue that is directly related with the written text of The Quran. The most important duty of The Prophets is to report the messages of Allah to adressed people. The notification can only be accepted if it is cleary understood by concerned.

Keywords: Seven Letters, Easiness, Message, Notification.

Giriş

Yedi harf (el-Ahrufü's-Seba), Hz. Peygamber döneminde Kur'an'ın sahabe tarafından farklı okunmasını ve bu farklı okuyuşlara Hz. Peygamber tarafından ruhsat verilmesini ifade eden bir kavramdır. Kur'an'ın okunması konusundaki farklılıklar Hz. Peygamber'e iletildiğinde, "Kur'an'ın, insanlara bir kolaylık olması için yedi harf üzere indirildiği" bildirilmiştir. Rivayetlerde bazı işaretler olmakla birlikte yedi harfin mahiyeti, tam olarak ortaya konamamıştır. Bu konuyu araştırıp çözüme kavuşturmak isteyen alimlerin her biri, kendi düşüncesine göre konuyu tam olarak çözdüğüne inansa da konu, henüz ihtilafları ortadan kaldıracak şekilde bir çözüme kavuşturulamamıştır.

"Bu mesele, Kur'an'ın dili, kıraatı ve anlaşılmasına yönelik birçok hususu ilgilendirdiği için, Kur'an'ın nüzul döneminden bu tarafa birçok araştırmacının mahiyeti itibariyle ele alıp kolaylık adına ne getirdiğini bulmaya çalıştığı ve bunu halledilmesi gereken bir problem olarak gördüğü nadir konulardan birisidir."¹ Kur'an tarihini, Kur'an ilimlerini ve tefsir usulünü ele alan eserlerin hemen hepsinde, hatta bazı tefsirlerin giriş kısımlarında bu soruna değinilmiştir. Muhsin Demirci, konunun önemini, "Yedi harf de bilindiği gibi Kur'an'ın kıraatıyla ilgili bir konu olması hasebiyle, tefsir usulü ilminin olmazsa olmazları arasındadır" biçiminde ifade etmiştir.² Suat Yıldırım ise "Yedi harf, Kur'an tarihinin mühim ve üzerinde en çok farklı izahlar bulunan bir konusudur" demiştir.³ Öneme binaen yedi harf konusunda müstakil çalışmalar da yapılmıştır.⁴

¹ Mehmet Çalışkan, *Kur'an'ın Nüzülü ve Yedi Harf Meselesi*, ÇÜİFD, Cilt V, Sayı 1, s. 217.

² Muhsin Demirci, *Tefsir Usulü*, İstanbul 2011, s. 15.

³ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, İstanbul 1983, s. 70.

⁴ Hasan Ziyaüddin İtr'in "el-Ahrufu's-Seba", ve Abdurrahman Çetin'in "Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar" adlı eserleri bu çalışmalara örnek verilebilir.

Yedi harfle ilgili rivayetlerde ifade edilen kolaylığın amacı, Kur'an'ın mesajını, muhatapların durumlarını dikkate alarak hepsine ulaştırmaya çalışmaktır. Çünkü Kur'an, insanlara yol göstermek, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak ve uyarmak için indirilmiş bir kitaptır.⁵ O, insanlara bir öğüttür ve öğüt alınması için kolaylaştırılmıştır.⁶ İnsanların dünya ve ahrette kurtuluşa erebilmeleri için gerekli iman, ibadet, ahlak ve muamelat gibi konuları açıklar. Buna göre, Kur'an'ın gönderiliş amacının gerçekleşmesi ve insanların Kur'an'dan sorumlu olabilmeleri için onun ne dediğini anlamaları ve ne istediğini bilmeleri gerekir. Bundan dolayı tebliğde, muhatapın öğrenme ve anlama imkanları mutlaka gözetilmelidir. Tebliğ, muhatapın anlayabileceği dilde ve değerlendirme yapabileceği bir ortamda yapılmalıdır. Kur'an'ın Arapça indirilmesi de yedi harfle ilgili ruhsat verilmesi de Kur'an'ın mesajının, muhataplara en kolay biçimde ulaşmasını gerçekleştirmeye yöneliktir.

Tebliğ kelimesi belağ ve buluğ (بَلَاغٌ ، بُلُوغٌ) kökünden türemiştir. "Belağ ve buluğ: Maksadın en son noktasına / hedefe ulaşmaktır. Ulaşılabilecek son nokta bir yer, zaman veya takdir edilmiş herhangi bir iş olabilir. Bu kelimeyle bazen, son noktaya ulaşılamasa da yaklaşıma ifade edilir."⁷ Buna göre tebliğ, peygamberin Allah'tan aldığı bilgileri muhataplarına mükemmel olarak ulaştırma çabasıdır. Tebliğde amaç hedefe tam ulaşmak olmakla birlikte, ulaşılamıyorsa mümkün olduğu kadar yaklaşıma çalışılır. Hedefe tam ulaşılamıyor diye hedefe ulaşma çabası terk edilemez. Yedi harfle ilgili rivayetlerde, mesajı muhataplara ulaştırma ve hedefe ulaşma çabası görülmektedir.

Peygamberler, Allah'ın kendilerine verdiği bilgileri insanlara tebliğ etmekle görevlidir: "Ey Resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun gönderdiğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Şüphesiz ki Allah, inkarcı topluma yol göstermez."⁸ Peygamberler, muhatapların tebliğe olumlu cevap verip vermediğinden sorumlu değildir: "Eğer yüz çevirirlerse, biz seni onların üzerine koruyucu olarak göndermedik. Sana düşen yalnızca tebliğdir..."⁹ Mesaj, kendisine ulaşan herkes sorumludur ve bununla ilgili olarak hesaba çekileceklerdir: "De ki: 'Tanıklık bakımından hangi şey daha büyüktür?' De ki: 'Benimle sizin aranızda Allah tanıktır. Bu Kur'an bana, sizi ve ulaştığı kimseleri onunla uyarmam için vahyedildi..."¹⁰ Ayetten anlaşıldığına göre

⁵ Bakara, 2/2, 97, 185; Maide, 5/46; Enam, 6/19, 157; Araf, 7/203; Yunus, 10/57; Nahl, 16/64, 89, 102; İsrâ, 17/9; İbrahim, 14/1, 5; Hadid, 57/9.

⁶ Enam, 6/90; Yunus, 10/57; Taha, 20/3; Ankebut, 29/51; Yasin, 36/69; Zümer, 39/21; Kamer, 54/17, 22, 32, 40; Meryem, 19/97; Duhan, 44/58; Müzzemmil, 73/20.

⁷ Ragıb el-İsfahânî, *Müfredat fî Garibi'l-Kur'an*, tahk. Muhammed Halil Aytanî, Beyrut 2005, s. 70.

⁸ Maide, 5/67, 92, 99; Enam, 6/19; Rad, 13/40; Nahl, 16/82; Ankebut, 29/18.

⁹ Şura, 42/48; Bakara, 2/119; Al-i İmran, 3/20; Maide, 5/92; Enam, 6/52; Nahl, 16/35, 82; Şuara, 26/3; Yasin, 36/17; Tegabün, 64/12; Gaşiye, 88/21-26.

¹⁰ Enam, 6/19, 92, 154-157; Araf, 7/6; Sebe, 34/44; Fatır, 35/42; Yasin, 36/5-6; Saffat, 37/167-169; Şura, 42/7.

mesajın ulaşmadığı kimseler, Kur'an'dan sorumlu tutulmazlar. Başka bir ayette ise, eğer bir topluma elçi gönderilmemişse Allah'ın o toplumu sorumlu tutmayacağı ve onlara azap etmeyeceği bildirilmiştir: "Kim doğru yola ulaşırsa ancak kendi yararına ulaşır. Kim de saparsa ancak kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkar, başkasının günahını yüklenmez. Biz, bir elçi göndermedikçe azap edecek değiliz."¹¹ Tebliğin, muhatabın anladığı bir dilde ve değerlendirme yapabileceği bir ortamda yapılmaması da mesajın o muhataba ulaşmadığı ve tebliğin gerçekleşmediği anlamına gelir. Bu durumda birinci sorumlu muhataplar değil, tebliğin anlamına uygun davranmayan tebliğcilerdir.

Tebliğde verici, verilen mesaj ve alıcı vardır. Burada her üç unsurun da önemi vardır. Verici peygamber, verilen Allah'tan aldığı mesajlar, alıcı da mesajın ulaştırıldığı akıllı olan ve ergenlik çağına gelmiş bulunan bütün insanlardır. Tebliğde verici olan peygamberle verilen mesaj açısından bir sorun olmamakla birlikte muhatabın durumu yönünden sorunlar vardır. Muhatapların hepsi mesajı anlama, kavrama, ezberleme vb. yönlerden eşit değildir. İnsanlar, bu yetenekler açısından Hz. Peygamber döneminde de birbirlerinden farklıydı, bugün de farklıdır. Çok kolay ezberleyenler ve öğrenenler olduğu gibi çok zor ezberleyenler ve öğrenenler de vardır. Kendilerine anlatılanları hemen anlayanlar olduğu gibi ancak birkaç kez anlatmakla anlayanlar da olabilmektedir. Hatta anlatılanları yanlış anlayanlar da çıkabilmektedir. Tebliğ yapılırken muhatapların durumu mutlaka gözetilmelidir. Mesajın iletilmesi, anlaşılması ve uygulanması için onlara kolaylıklar sağlanmalıdır. Yedi harf konusundaki rivayetler, tebliğ yapılırken muhatapların durumunun göz önüne alınması gerektiğine işaret etmektedir.¹²

1. Yedi Harfle İlgili Rivayetler

Kur'an'ın yedi harf üzerine indirildiği şeklinde çok sayıda rivayet gelmiştir ve çoğu birbirine benzerdir. Bunların hepsine değil, temel hadis kaynaklarında bulunan bazılarına yer verilmiştir.

Ömer b. Hattab'ın şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Resulullah (sav)'ın hayatında Hişam b. Hakim'in Furkan suresini okuduğunu işittim. Okumasına kulak verip dinledim. Resulullah'ın bana okutmadığı birçok harf üzere okuduğunu gördüm. Az kalsın namazda üstüne atılacaktım. Selam verinceye kadar güçlkle sabrettim. Selam verir vermez hemen yakasını topladım. "Okurken seni işittiğim bu sureyi sana kim okuttu" dedim. "Bunu bana, Resulullah okuttu" dedi. "Yalan söylüyorsun. Resulullah bunu bana, senin okuduğundan başka türlü okuttu" dedim. Ve onu yakasından tutarak Resulullah'a götürdüm. "Bunun, Furkan Suresini senin bana okutmadığın birçok

¹¹ İsrâ, 17/15; Şuara, 26/208; Kasas, 28/59.

¹² Tirmizî, Kıraat, 9; Müslim, Salatü'l-Müsafirîn, 274; Ebu Davud, Vitir, 22; Nesâî, İftitah, 37.

harf üzere okuduğunu işittim” dedim. Resulullah bana, “Hişam'ın yakasını bırak”, Hişam'a da “oku ey Hişam” dedi. Hişam, kendisini okurken işittiğim kıraatı Resulullah'a okudu. Resulullah, “böyle indirildi” dedi. Sonra, “Ey Ömer, oku” dedi. Ben de kendisinin bana okuttuğu kıraatı okudum. Resulullah bana da “Böyle indirildi. Şüphesiz, bu Kur'an, yedi harf üzere indirilmiştir. Ondan kolayınıza geleni okuyunuz” dedi.”¹³

Abdurrahman b. Ebî Bekre, babasından şöyle rivayet etmiştir: “Cibril, Resulullah'a, “Kur'an'ı bir harf üzere oku” dedi. Mikail, “onu artır” dedi. Cibril, “iki harf üzere oku” dedi. Mikail, “onu artır” dedi. Yedi harfe ulaşınca kadar böyle devam etti. Bunların hepsi yeterlidir ve şifa vericidir. Senin, “gel” anlamında هَلِّمْ ve تَعَالُ sözün gibidir. Rahmet ayetini azap, azap ayetini rahmet ayetiyle karıştırmadığın müddetçe böyledir.”¹⁴

Ebu Hureyre, Resulullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: “Kur'an, yedi harf üzere indirildi. Kur'an, hakkında cedel ve birbiriyle çekişmek küfürdür. Kur'an'dan bildiğinizle amel edin. Bilmediklerinizi de bilenlere götürün.”¹⁵

Başka sahabîlerden de yukarıdaki rivayetlere benzer rivayetler gelmiştir. Übey b. Ka'b'dan gelen rivayetlerin bazıları şöyledir:

“Resulullah (sav), Gıfar oğullarının kuyusu başındayken Cebrail, ona geldi ve “Allah, sana ümmetinin Kur'an'ı bir harf üzere okumasını emrediyor” dedi. Resulullah, “Allah'tan affımı ve bağışlamasını dilerim. Ümmetim buna güç yetiremez” dedi. Cebrail, ona ikinci defa geldi. “Allah, sana ümmetinin Kur'an'ı iki harf üzere okumasını emrediyor” dedi. Resulullah, “buna da güç yetiremez” dedi. Cebrail, üçüncü defa geldi. “Allah, sana ümmetinin Kur'an'ı üç harf üzere okumasını emrediyor” dedi. Resulullah, “Allah'tan affımı ve bağışlamasını dilerim. Ümmetim buna da güç yetiremez” dedi. Cebrail, ona dördüncü defa geldi.

¹³ Buharî, Fedailü'l-Kur'an, 5; Müslim, Salatü'l-Müsafirîn, 270; Ebu Davud, Vitir, 22; Tirmizî, Kıraat, 9; Nesaî, İftitah, 37; Muvatta, Kur'an, 5. İsmail Cerrahoğlu, bu rivayetle ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur: “Bu rivayette Hz. Ömer'le Hişam'ın Furkan Suresini farklı okuduklarını müşahade ediyoruz. Bu okuyuş farkı, lafızların okunuşunda olduğu gibi irab, hareke ve sükunlarda da olabilirdi.

Bu farklılığın nerede olduğunu bize metnin sonundaki (فإِذَا هُوَ يَقْرَأُ عَلَى حُرُوفٍ كَثِيرَةٍ لَمْ يَقْرَأْ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ) kısım izah etmektedir. Buradan anlaşıldığına göre fazla harfler okunmakta yani madde ve lafızda değişiklik yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu da kıraat meselesi değil, yedi harf meselesidir.” bkz. Cerrahoğlu; *Tefsir Usulü*, s. 97. Tahir b. Aşur ise, “Hz. Ömer ve Hişam arasındaki ihtilafı, surelerin ayetlerinin tertibindeki farklılık olarak değerlendirmiştir.” bkz. İbn Aşur, Muhammed Tahir; *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus 1984, 1/59. Hz. Ömer'le Hişam'ın olayına benzer bir olay da Übey b. Ka'b'ın başından geçmiş olarak rivayet edilmiştir. Bu rivayet için bkz. Müslim, Salatü'l-Müsafirîn, 273; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/127, 129; İbn Cerir et-Taberî, *Camîü'l-Beyan*, Beyrut 1988, 1/16.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/51; Taberî; *Camîü'l-Beyan*, 1/16.

¹⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/300, 4/204-205.

“Allah, sana ümmetinin, Kur’an’ı yedi harf üzere okumasını emrediyor. Hangi harf üzere okusalar, isabet etmiş olurlar” dedi.¹⁶

“Resulullah (sav), şöyle buyurdu: “Ey Übey, Bana, Kur’an kıraat ettirildi. Melek bana bir harf üzere mi?”, dedi. Yanımda bulunan diğer melek, “iki harf üzere de” dedi. İki harf üzere dedim. Yine bana, iki harf üzere mi denildi. Yanındaki melek, “üç harf üzere de” dedi. Üç harf üzere dedim. Yedi harfe ulaşınca kadar böylece devam etti. Sonra şöyle dedi: “Bu yedi harften her biri, mutlaka şifa vericidir, yeterlidir. Azap ayetini rahmet, rahmet ayetini azap ayetiyle karıştırmadığın müddetçe سَمِيعٌ عَلِيمٌ (işiten, bilen) yerine غَزِيرٌ حَكِيمٌ (güçlü, hüküm sahibi) desen de birdir. (Yine şifa vericidir, yeterlidir).¹⁷

“Resulullah (sav), Cibril’le buluştu. Ey Cibril! Ben, ümmî bir topluluğa gönderildim. İçlerinde yaşlı kadınlar, ihtiyar adamlar, erkek ve kız çocukları ve de hiç kitap okumamış kimseler var” dedi. Cibril de: “Ey Muhammed! Şüphesiz, Kur’an, yedi harf üzere indirilmiştir.” dedi.”¹⁸

Übey b. Ka’b’dan gelen rivayetler yalnızca bunlardan ibaret değildir. Daha başka rivayetler de vardır ki, hepsi yirmi civarındadır.¹⁹ Bir sahabîden aynı konuda birbirinden farklı çok sayıda rivayetin gelmesi, ravilerin kişileri karıştırmamasından kaynaklanıyor olabilir. Yoksa bir kişinin bir konudaki sorunu ve onun çözümünü öğrendikten sonra başa dönüp sorundan ve çözümünden hiç haberi yokmuş gibi davranması tutarlı bir davranış olmaz. Aynı değerlendirme, Hz. Peygamber’den gelen rivayetler için de geçerlidir. Hz. Peygamber’in kendisine, ümmetinin Kur’an’ı yedi harf üzere okuması konusunda izin verildikten sonra tekrar yeniden Cebrail’e müracaat edip izin istemesi olmaz. Çünkü ümmetin durumuna göre Hz. Peygamber bir defa müracaat etti ve kendisine de “yedi harfle okuma ruhsatı” verildiyse, daha başka zamanlarda tekrar aynı şey için müracaat etmesi abes olur. Bundan dolayı rivayetlerin çokluğu, Hz. Peygamber’in istediği izin verildikten sonra tekrar tekrar izin istediği anlamına gelmez. Ortaya çıkan okuma ihtilafları üzerine Hz. Peygamber’in kendisinin veya konuya vakıf olan bir sahabînin yedi harfle okuma konusunda izin verildiğini söylemesini, orada bulunan kimselerin, izin olayı sanki o anda olmuş gibi algılamalarından ve sonraki nesillere bu şekilde aktarmalarından kaynaklanıyor olabilir.

¹⁶ Müslim, Salatü’l-Müsafirîn, 274; Ebu Davud, Vitir, 22; Nesaî, İftitah, 37.

¹⁷ Ebu Davud, Vitir, 22; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/124.

¹⁸ Tirmizî, Kıraat, 9. Yedi harfle ilgili rivayetleri topluca görmek için bkz. Hasan Ziyaüddin İtr, *el-Ahrufu’s-Seba*, Beyrut 1988, s. 84-104; Mekki b. Ebî Talib el-Kaysî, *el-İbane an Meani’l-Kıraat*, tahk. Dr. Muhyiddin Ramadan, Dimeşk 1979, s. 78-84; Ebu Şame Şihabüddin el-Makdisî, *el-Mürşidü’l-Veciz*, tahk. Dr. Tayyar Altıkulaç, Ankara 1986, s. 77-90; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, s. 41-84; Osman Kaya, *Kur’an’ın Yedi Harf Üzerine İndirilmesi ve Ahrufu’s-Seba*, CÜİFD, Cilt VIII, Sayı 2, Sivas 2004, s. 223-227.

¹⁹ bkz. Taberî, *Camiü’l-Beyan*, 1/15-18.

2. Yedi Harfle İlgili Rivayetlerin Güvenilirliğiyle İlgili Görüşler

Yedi harfle ilgili rivayetlerin tevatür derecesine ulaştığı görüşünde olan alimler olduğu gibi sonradan ortaya çıkan kıraat ihtilaflarına dayanak aramak maksadıyla uydurulduğu görüşünde olan alimler de bulunmaktadır.

Sayfa | 111

Danî, yedi harf hakkındaki haberin sahih olduğunu ifade etmiştir.²⁰ İbn Cezerî ise şöyle demiştir: “Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, Kur'an'ın yedi harf üzere indiğini belirten rivayetin Hz. Peygamber'den mütevatir olduğunu ifade etmiştir... Hz. Osman bir gün minberde, Hz. Peygamber'in, “Kur'an, yedi harf üzere indirilmiştir. Hepsı de şifa vericidir, yeterlidir.” buyurduğunu işiten varsa söylesin, deyip ayağa kalkınca sayılamayacak kadar çok sayıda kişi ayağa kalktılar ve Hz. Peygamber'in, “Kur'an, yedi harf üzere indirilmiştir. Hepsı de şifa vericidir, yeterlidir.” buyurduğuna şahitlik ettiler. Bunun üzerine Hz. Osman, onlarla beraber, “Ben de buna şahidim.” dedi.”²¹

Abdurrahman Çetin, ilgili rivayetlerin tevatür derecesine ulaştığını ifade etmiştir: “Yedi Harf'le ilgili hadislerin çoğu, muteber kaynaklarda kaydedilmiş sahih rivayetlerdir ve hadis tevatür derecesine ulaşmıştır. Bu rivayetlerin çoğunda, birden fazla sahabenin farklı okuyuşları sebebiyle, duruma açıklık getirmesi için Hz. Peygambere başvurdukları ve onun Kur'an'ın yedi harf üzere indirildiğini bildirerek, kolaylarına geldiği şekliyle okumalarını istediği anlaşılmaktadır.”²²

Süleyman Ateş, bu rivayetlerin doğru olarak kabul edilemeyeceğini ifade etmiştir: “Bu hadislerin hiçbirisi mütevatir olmadığı gibi, kendi aralarında da nasıl çelişkili oldukları gayet açıktır. Bunlarla, Kur'an ne sabit olur, ne de neshedilir. Peygamber'in ikide bir de Cibril'e başvurup Kur'an'ı daha başka harflerle okumasını istemesinin ve başvurma sonunda Kur'an'ın kah üç, kah dört, kah yedi harf üzere indirilmiş olduğunu söylemenin hikmetini anlamak güçtür. Peygamber (sav) bir Kureyşli idi. Hz. Osman, Kur'an'ı derleme komisyonuna, “Kur'an'ı Kureyş diliyle yazın. Çünkü onların diliyle inmiştir.” demiştir. Zaten halis bir Kureyş çocuğu olan Peygamber'e o lehçenin dışında bir lehçe ile Kur'an inmesi makul değildir. Bir önceki konuda, çeşitli nedenlerle özellikle, gelişmemiş Arap yazısının zorunlu bir sonucu olarak çıkmış olan okuyuş farklarını, ilahî bir

²⁰ Ebu Amr Osman b. Said ed- Danî, *Camiü'l-Beyan Fi'l-Kıraati's-Seb'a'l-Meşhure*, tahk. M. Kemal Atik, Ankara 1999, 1/11.

²¹ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbn Cezerî, *en-Neşr fi Kıraati'l-Aşr*, tahk. Ali Muhammed ed-Dabbâ, Beyrut ts., 1/21; Cemaleddin es- Suyutî, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, İstanbul 1988, 1/61; Muhammed Abdulazim ez- Zerkani, *Menahilü'l-İrfan*, Beyrut 1988, 1/139; İtr, *el-Ahrufu's-Seba*, s. 105.

²² Abdurrahman Çetin, “Kur'an'ın İndirildiği Yedi Harf”, *İslamî Araştırmalar*, Sayı: 3 Ocak 1987, s. 76; Abdurrahman Çetin, *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, s. 41, 52, 84. Bu rivayetlerin mütevatir olarak değerlendirildiği diğer görüşler için bkz. İtr, *el-Ahrufu's-Seba*, s. 105-111; Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 98; Yıldırım, “el-Ahrufü's-Seba”, *DİA*, II/175; Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 121; Muhsin Demirci, *Kur'an Tarihi*, İstanbul 2005, s. 153; Mehmet Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, Ankara 2005, s. 68.

temele dayandırmak için ortaya atıldığı belli olan bu hadislerin doğruluğunu kabul etmek ilmen mümkün değildir.”²³

Salih Akdemir, “Yedi harf meselesi başka, yedi kıraat meselesi başka, siz bu yedi kıraatı mı inkar ediyorsunuz?” sorusuna, “Ben ‘Yedi harfle ilgili rivayetlerin hepsi uydurmadır’ diyorum. Bu rivayetler çeşitli kıraatların ilahî olduğunu ortaya koymak için, Müslümanları rahatlatmak için uydurulmuştur’ diyorum.”²⁴ şeklinde cevap vermiş ve bu haberleri yalan haber olarak nitelendirmiştir: “Burada yedi kıraat, yedi harf meselesi üzerine birkaç kelime söyleyeyim. Aslında bu yedi harf meselesi kaynaklarımızda çözülmemiş bir meseledir ve çözülemeyecektir. Çünkü yalan haberlere dayanmaktadır. Aslında bunu ortaya atan kişi çeşitli okunuşları meşrulaştırmak için hepsinin Allah’tan olduğunu kanıtlamak için ortaya atmıştır. Fakat sonradan bu atılış gayesi de unutulmuş ve bu konuda yedi harfin ne olduğu konusunda otuzun üzerinde görüş serdedilmiştir. Bir kere şunu da bilmemiz gerekir: Kur’an-ı Kerim Hz. Peygamber zamanında yazıya geçirilmiştir ve yazının yetersiz olması dolayısıyla okunuşlarda farklılıklar ortaya çıkmıştır. Aslında bu okunuşlar yazıdan kaynaklanmaktadır. Yoksa Cebrail aleyhisselam yedi kıraatı ayrı ayrı okumuş değildir. Burada bunu kabul etmemiz gerekir.”²⁵

Şia mezhebine mensup alimler de bu rivayetleri reddetmişlerdir: “Kur’an’ın yedi harf üzerine indiği yolundaki rivayetlerin hepsi, Ehl-i sünnet kaynaklıdır. Fakat bu rivayetler, Züraire’nin Ebu Cafer’den rivayet ettiği şu sahih hadise muhaliftir: “Şüphesiz ki Kur’an birdir ve bir olanın yanından nazil olmuştur. Fakat ihtilaf, ravilerden kaynaklanmaktadır.” Fudayl b. Yesar, Ebu Abdillâh’a sordu: “İnsanlar, Kur’an’ın yedi harf üzerine nazil olduğunu söylüyorlar. (Siz ne diyorsunuz?)” Ebu Abdillâh ise: “Allah’ın düşmanları yalan söylemiş. Fakat Kur’an bir olan tarafından bir harf üzerine nazil olmuştur.” dedi. Hz. Peygamber’den sonra din işlerinde kaynak Allah’ın kitabı ve Allah’ın kendilerinden kiri giderip temizlediği Ehl-i beyt’tir. Onlardan sahih olarak gelen haberlere muhalif olan rivayetlerin hiçbir önemi yoktur. Bundan dolayı, bu rivayetlerin senedleri üzerinde konuşmamızın hiçbir değeri yoktur. Bu (Ehl-i beyt’ten gelenlere muhalif olması), bir rivayeti itibardan ve delil olmaktan düşüren ilk sebeptir. Bu rivayetler arasındaki çelişki, zıtlık ve rivayetlerin bir kısmındaki soru ile cevap arasındaki uyumsuzluk da buna (delil olmaktan düşürme konusuna) eklenmiştir.”²⁶

²³ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, İstanbul 1988, 1/24-25.

²⁴ Salih Akdemir, Kur’an’ın Toplanması ve Kıraatı Meselesi”, *1. Kur’an Sempozyumu*, Ankara 1994, s. 73.

²⁵ Akdemir, Kur’an’ın Toplanması ve Kıraatı Meselesi”, *1. Kur’an Sempozyumu*, s. 28-29.

²⁶ Seyyid Ebu’l-Kasım el-Musevî Hûî, *el-Beyan fi Tefsiri’l-Kur’an*, Bağdat 1989, s. 191-192; Musa Kazım Yılmaz, “Şia’nın Kur’an İlimleriyle İlgili Görüşleri”, *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik*

Görüldüğü üzere, kimi bilginlerin güvenilir, sahih, mütevatir vb. şeklinde nitelendirdiği yedi harfle ilgili rivayetleri başka bilginler güvenilirmez, uydurma vb. şeklinde nitelendirebilmektedir. Bu rivayetleri sahih olarak kabul etmeyip uydurma olarak niteleyen bilginlerin değerlendirmeleri hadis usulü ilminin esaslarına göre olmayıp aklî ve mezhebî değerlendirmelere dayanmaktadır. Aklıma yatmıyor veya mezhebimin görüşüne uymuyor gibi herhangi bir temele dayanmayan düşüncelerle bir rivayeti reddetmek, doğru bir yöntem değildir. Bütün temel hadis kaynaklarında geçen ve çok sayıda varyantı olan bu rivayetleri uydurma olarak nitelemek, o hadis kaynaklarının güvenilirliğini de ortadan kaldırır. Çünkü temel hadis kaynaklarında ortak noktası “Kur'an'ın yedi harf üzere indirilmesi” olan 60 civarında rivayet bulunmasına rağmen, bu rivayetler toptan reddedilip uydurma haber olarak kabul edilebiliyorsa, hakkında bir veya birkaç rivayet bulunan haberler, çeşitli nedenler ileri sürülerek kolaylıkla yanlış veya uydurma haber olarak nitelendirilebilir. Bundan dolayı rivayetleri değerlendirirken dikkatli davranmak ve hadis usulünün kıstaslarını göz ardı etmemek gerekir. Bu nedenle biz, yedi harfle ilgili rivayetleri tek tek olmasa bile anlam açısından sahih olarak kabul ediyor ve değerlendirmemizi buna göre yapıyoruz. Tabi ki bu rivayetleri sahih kabul eden bilginler arasında da rivayetleri anlama, yorumlama ve değerlendirme farkı olabilir. Bu konuyu araştırıp çözüm bulmaya çalışan her bilgin farklı görüş ortaya koyup farklı sonuçlara ulaşabilir.

3. Araplar Arasındaki Lehçe Farklılıklarına Örnekler

Kur'an'ın indiği sırada, Araplar arasında birçok lehçe ve şive farklılıkları bulunmaktaydı. Yedi harfle ilgili rivayetlerde bu lehçe farklılıklarının gözetildiği görülmektedir. Lehçe farklılıkları hakkında verilen bazı örnekler şöyledir:

Temimliler, mudaaf fiilin emir kipinde şeddeyle (فَرِّ ، ضُنِّ ، شُدِّ)، Hicazlılar ise şeddesiz (إَفَرِّ ، أَضُنِّ ، أَشُدِّ) vb. diyorlardı.

Hımyer ve onlara yakın olanların lügati ba harfinin fethasıyla (مَرَزَتْ بِهَ)، lam harfinin kesrasiyla (وَالْمَالُ لِهَ) ve ikisinde de ha (هَ) nın sükunuydadır. Bunlardan başka fasih olmayan lehçeler de vardır:

Keşkeşe (الْكَشْكَشَة): Rabia ve Mudar kabilesine mensub olanlar müennesdeki hitab kaf (ك) indan sonra şin harfi koyuyorlardı. (رَأَيْتُكِشْ ، عَلَيْكِشْ : رَأَيْتُكِ ، عَلَيْكِ ، بِكِ)

: مِنْكَ ، عَلَيَّكَ (ك) yerine şın yapıyorlardı. (Bazıları da, (Kayslılar gibi) kaf (ك) yerine şın yapıyorlardı. (مِنْكَ ، عَلَيَّكَ) gibi.

Keskese (الْكَسَكَسَة): Yine Rabia ve Mudar, müzekkerdeki kaf (ك) dan sonra veya kaf (ك) ın yerine sin (س) harfini kullanıyorlardı. (رَأَيْتُكَ ، عَلَيَّكَ ، بِكَ) gibi. (عَلَيْسَ ، بَسْ ، رَأَيْتُ : عَلَيَّكَ ، بِكَ) gibi.

Acace (الْعَجَعَة): Kudaa kabilesine mensub olanlar şeddeli ya harfini cim'e çeviriyorlardı. (تَمِيمِي) yerine (تَمِيمِي) gibi.

Istinta (الْإِسْتِنَاء): Sa'd b. Bekr, Hüzeyl, Ezd, Kays ve Ensar lügatinde ta (ط) harfi ile yan yana bulunduğu sakın ayn (ع) harfini nun (ن) yapıyorlardı. (أَنْطَى) yerine (أَغْطَى) diyorlardı.

Araplardan kaf (ك) harfini cim (ج) 'e çevirenler de vardı. (الْكَعْبَة) yerine (الْكَعْبَة) diyorlardı.²⁷

İbn Abbas'tan bir rivayette şöyle denilmiştir: "Hz. Peygamber, insanlara bir tek lügat üzere okutuyordu. Bu, onlara çok zor geldi. Bunun üzerine Cebrail indi, "Ey Muhammed! Her kavme kendi lügatiyle okut." dedi."²⁸

İnsanların kendi ana dilleriyle ilgili alışkanlıklarını terk etmeleri de başka bir dili öğrenmeleri de kolay bir şey değildir. İbn Kuteybe, Allah'ın her kavme kendi lügatleriyle ve dil alışkanlıklarıyla Kur'an okumalarını emretmesinin, O'nun tarafından bir kolaylaştırma olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Arap kabilelerinin kendilerine mahsus dil özelliklerinden örnekler vererek şöyle devam etmiştir: "Bu gruplardan her biri kendi lügatini ve çocukluk, gençlik ve yetişkinlik döneminden alıştığı dil alışkanlıklarını bırakmakla emrolunsaydı, bu

²⁷ İtr, *el-Ahrufu's-Seba*, s. 21-23. Araplar arasındaki lehçe farklılıklarına daha başka örnekler için bkz. Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, s. 25-28; Musa Akpınar, *Kıraatların Tevatürü Meselesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 1993, s. 52-59.

²⁸ Ebu Şame, *Mürşid*, s. 96-97. Bu rivayetteki "okut" sözünü, "herkesin kendi lehçesine göre okumasına izin ver" anlamında almak gerekir. Yoksa Hz. Peygamber'in lehçesi farklı olan her topluma, onların lehçelerine göre ayrı ayrı okuması gerekir. Böyle olursa Hz. Peygamber, bir Kur'an değil, herkesin lehçesine göre birçok Kur'an tebliğ etmiş olur. Böyle bir durumda niçin yalnızca Kureyş lehçesiyle olan Kur'an'ın korunup diğer lehçelerle olanların korunmadığı sorusu ortaya çıkar. Bu da Hz. Peygamber'e vahyedilen Kur'an'ın korunmuşluğu sorununu beraberinde getirir. Bundan dolayı rivayetlerdeki her sözü kelimesi kelimesine aynen almak yerine, bütünlük içerisinde tarihi verilerle birlikte yorumlamak gerekir. Yedi harfle ilgili rivayetlerdeki, "Resulullah okuttu" ve "indirildi" gibi sözleri de "Resulullah, anlamı bozmayan okumalara izin verdi, onları geçersiz saymadı" vb. şeklinde yorumlamak gerekir.

onlara zor gelirdi ve sıkıntı büyük olurdu. Bu da kendisini uzun bir eğitime tabi tutmadan, dili zorlamadan ve alışkanlıklarla ilgiyi kesmeden mümkün olmazdı. Bundan dolayı Allah, din konusunda onlara kolaylaştırdığı gibi, rahmetiyle ve lütfuyla lügatler konusunda da genişlik vermek istedi.”²⁹ Bu kolaylaştırmanın ve genişlik vermenin amacı, mesajı herkesin kendi dilinde ve lehçesinde anlamasına imkan vermektir.

İbn Cezerî ise, yedi harfin bu ümmete kolaylık olmasının sebebini şöyle izah etmektedir: “Önceki peygamberler, yalnızca kendi kavimlerine gönderiliyorlardı. Hz. Peygamber ise kırmızısıyla, siyahıyla, Arap olanıyla ve Arap olmayanıyla bütün insanlara gönderilmiştir. Kur'an'ın lügatleriyle indiği Arapların lügatleri muhtelif, lisanları farklı farklıydı. Onlardan her birine bir lügatten diğerine veya bir harften başkasına intikal etmek çok zor geliyordu. Hatta bazıları, eğitim ve gayretle bile bunu yapabilecek durumda değillerdi. Hz. Peygamber'in işaret ettiği gibi hiçbir kitap okumamış olan yaşlı erkek ve kadınlar, bilhassa böyleydi. Kendi lügatlerinden vazgeçmekle ve lisanlarından intikal etmekle sorumlu tutulsaydılar, bu, onların güç yetirilemeyen ve tabiatın istemediği bir şeyle sorumlu tutulmaları anlamına gelirdi. Bundan dolayı alimler, Arapçadan başka bir dille okumanın cevazı hususunda ihtilaf ettiler. Bir görüşe göre, eğer Arapça okumaktan aciz olursa caizdir, değilse caiz değildir.”³⁰

Abdurrahman Çetin, insanların öğrenme imkanlarını gözetmemenin sosyolojik gerçeklere aykırı olduğunu ifade etmiştir: “Farklı lehçelere sahip Arap toplumunu, tek lehçe ile Kur'an okumaya zorlamak, sosyolojik gerçeklere ve İslam'ın bir an önce benimsenip yayılması maksadına aykırı olurdu. Ayrıca Yedi Harf'i, sadece lehçe olarak da değerlendirmemek gerekir. Bu, lehçeler de dahil olmak üzere, Yüce Allah tarafından, Kur'an okumada sağlanan bir takım kolaylıklardır.”³¹

Arapça Kur'an okumaktan maksat, yalnızca Arap harflerini ve okunuşlarını öğrenip anlamını bilmeden okumak mıdır? Yoksa Arapça okumak, mutlaka anlamlarını bilmeyi de gerektirir mi? Yahut anlamlarını bilmeden sadece lafızları ezbere veya yüzünden okumakla, Kur'an okunmuş olur mu? Bu şekilde okunduğunda, Kur'an'ın mesajı tebliğ edilmiş kabul edilebilir mi? Yedi harfle

²⁹ Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l-Kur'an*, Beyrut 1981, s. 39-40.

³⁰ İbn Cezerî, *Neşr*, 1/22.

³¹ Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, s. 60. Birçok alim, yedi harfle okuma ruhsatında lehçe farklılıklarının ve dil alışkanlıklarının etkili olduğunu ifade etmiştir. bkz. Mekki, *İbane*, s. 59; Ebu Şame, *Mürşid*, s. 106, 128-134; Zerkani, *Menahil*, 1/145-146; İtr, *el-Ahrufu's-Seba*, s. 82-83, 214-220, 226; Subhi Salih, *Mebahis fi Ulumi'l-Kur'an*, İstanbul ts., s. 114-115; Menna el- Kattan, *Mebahis fi ulumi'l-Kur'an*, Beyrut 1991, s. 156, 169; Muhammed Ali es- Sabuni, *et-Tıbyan fi Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut 1981, s. 209, 213; Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 95, 100; Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 73-74; “el-Ahrufü's-Seba”, *DİA*, II/176; Demirci, *Tefsir Usulü*, s. 124, 134; Mehmet Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, İstanbul 2011, s. 45; Ünal, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, s. 71; Çalışkan, *Kur'an'ın Nüzulü ve Yedi Harf Meselesi*, ÇÜİFD, Cilt V, Sayı 1, s. 235.

ilgili rivayetler ve uygulamalar, okunan şeyin anlamlarını da bilmek gerektiğine işaret etmektedir. Herkesin kendi lehçesine ve öğrenme imkanlarına göre okumasına izin verilmesinin anlamı budur. Bu şekilde okuyanların hepsi de okuduklarının anlamını biliyorlardı.

Sayfa | 116

Birçok alim, insanların alıştıkları dillerini ve dille ilgili alışkanlıklarını bırakmasının zorluklarına işaret etmiştir. Buna göre, Hz. Peygamber dönemindeki Araplara kendi lehçeleri ve dil alışkanlıkları gözetilerek anlam olarak okuma kolaylığı ve izni verilmişse, Arap olmayan Müslümanlara bu kolaylık niçin verilmesin? “Kur’an’ın Yedi Harf üzere inmiş olması, onun evrenselliği ile ilgili olarak değerlendirildiğinde, farklı lehçe ve dilleri konuşanların ve dolayısıyla vahyin muhatabı olan herkesin bu ruhsata sahip olduğu prensibine ulaşabiliriz... Yedi Harf, Kur’an vahyinde, her dilden her millettten insanların dillerinin döndüğü, güçlerinin yettiği okuma şekline bir kolaylık ve anlamadaki sadeliği yakalayabilmeye meleke oluşturma için bir ruhsattır.”³²

Kur’an yalnızca Araplara mahsus bir kitap değildir. Tebliğ edildiği bütün insanlara inanç, ibadet, ahlak ve toplumsal yasalar açısından sorumluluk yükleyen bir kitaptır. Bundan dolayı, Kur’an’ı okuma ve anlama konusundaki kolaylıklar yalnızca Araplara değil, bütün toplumlara yöneliktir. Ana dilleri Arapça olmayan insanlara, anlamlarını öğretmeden yalnızca söz kalıplarını okutmak Kur’an’ın mesajını ulaştırma açısından bir katkı sağlamaz. Kur’an’ın anlaşılması ve İslam’ın yayılması, ancak mesajı muhataplara bildikleri dilde ulaştırmakla sağlanabilir. Böyle yapılırsa tebliğ gerçekleşmiş olur ve muhatapların sorumluluğu ortaya çıkar. Kişi anlamadığı, bilmediği, gücünün yetmediği ve kendisine verilmeyen hiçbir şeyden sorumlu tutulamaz. Çünkü Allah, hiç kimseye gücünün üstünde bir sorumluluk yüklemeyi ve vermediği imkan ve nimetlerden sorumlu tutmaz.³³

4. Yedi Harfle İlgili Görüşler

Yedi harf (el-Ahrufü’s-Seba) hakkındaki görüşlere geçmeden önce, “Ahruf” ve “Seb’a” kelimeleri hakkında bilgi vermek konunun anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.

Ahruf (أَحْرُف): Harf (حَرْف) kelimesinin çoğuludur ve lügatte şu anlamlara gelmektedir: “Hecâ harflerinden her birine ve isimle ismi, fiille fiili bağlayan عَلَى ، vb. edatlara harf denir. Kur’an’da vecihler üzere okunan kelimelerin hepsi de harf diye isimlendirilir. “Bu İbn Mesud’un harfinde böyledir” dediğinde “İbn

³² Çalışkan, *Kur’an’ın Nüzulü ve Yedi Harf Meselesi*, ÇÜİFD, Cilt V, Sayı 1, s. 235, 237.

³³ Bakara, 2/233, 286; Enam, 6/152; Araf, 7/42; Talak, 65/7; Tekasür, 102/8.

Mesud'un kıraatında böyledir" demektir. Harf vecihler üzere okunan kıraattır. Bir şeyin yükseğine, sivri ve keskin yanına da harf denilir. Harf aslında yan ve taraf demektir. Harfe'r-ra's (حَرْفًا الرَّأْسِ) başın iki yanı demektir. "Falan, işinden bir harf üzeredir" demek, "bir taraf üzeredir" demektir."³⁴

Ebu Amr ed-Danî, "İnsanlardan, Allah'a bir harf üzere ibadet edenler vardır." (Hac, 22/11) ayetini delil getirerek, "harften murad, vecihtir" demiştir. Sonra, "Ahruf kelimesinin manasıyla ilgili ikinci vecih, Resulullah'ın kıraatları, seb'a tariki üzere ahruf (harfler) diye isimlendirmiş olmasıdır." diye belirtmiştir.³⁵ Kasımî, bu ayetteki harf kelimesini şöyle açıklamıştır: "Ayette geçen harfle vech, tarz, yol kasd olunmaktadır. Yani nimet, hayır, afiyet üzere oldukları zaman ibadet ederler demektir. Allah, onları zorlukla, zararlar imtihan ettiği zaman ise, ibadeti terk edip kafir olurlar. İşte bunlar tek bir şekilde, tek bir halde, iyilik halinde ibadet ederler demektir. Onun için, Peygamber (sav), bu farklı ve değişik kıraat şekillerine "ahruf" adını vermiştir ki, onlardan her biri bir şekil, bir yol manasıdır."³⁶

Suyutî, Zerkanî, Subhi Salih ve daha başka alimler rivayetlerde geçen seba (سَبْعَةٌ) lafzıyla bilinen yedi sayısının kastedildiğini ifade etmişlerdir.³⁷ Yedi harf konusundaki görüşlerini yedi çeşitle (yedi lügat, lehçe, vecih vb.) sınırlayan alimlerin hepsi de "yedi sayısıyla çokluk değil, gerçek yedi sayısı kastedildiği" görüşündedir.

İbn Abbas, Kadı İyaz, Ebu Şame, Kasımî, Sadık er-Rafî ve daha başka alimler ise yedi lafzıyla gerçek yedi sayısı değil, çokluk ve genişlik kastedildiği fikrini benimsemişlerdir.³⁸

Rivayetlerin zahirine bakılırsa, önce bir harf, sonra iki, sonra üç, yediye kadar böylece artırılmaya devam ediyor. Buna göre yedi lafzından, çokluk değil, gerçek yedi sayısı kastediliyor demektir. Fakat rivayetlerin zahirine bağlılıkta ısrar edilirse, Kur'an'ın bütünün yedi harf üzere indiğini yani bir anlamda yedi çeşit Kur'an olduğunu söylemek gerekir. Çünkü rivayetlerde, "Şüphesiz ki bu Kur'an, yedi harf üzere indirilmiştir." denmekte, "Kur'an'ın bir kısmı, yedi harf üzere indirilmiştir" denmemektedir. Fakat rivayetlerin özüne bakılırsa, yedi harfle okuma ruhsatıyla insanlara Kur'an öğrenme konusunda kolaylık ve

³⁴ İbn Manzur, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut 1990, 9/41-43; İsfehanî, *Müfredat*, s. 121; İtr, *el-Ahrufu's-Seba*, s. 117-120.

³⁵ Danî, *Camiü'l-Beyan*, 1/12.

³⁶ Cemaleddin Kasımî, *Tefsir İlminin Temel Meseleleri*, çev. Sezai Özel, İstanbul 1990, s. 248; Rivayetlerdeki "Harf ve yedi" lafızlarıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Akpınar, *Kıraatların Tevatürü*, s. 19-25.

³⁷ Suyutî, *İtkan*, 1/61; Zerkanî, *Menahil*, 1/150, 153; Salih, *Mebahis*, s. 103-104.

³⁸ Ebu Şame, *Mürşid*, s. 97, 99; Suyutî, *İtkan*, 1/61; Zerkanî, *Menahil*, 1/173; Kasımî, *Tefsir İlminin Temel Meseleleri*, s. 246; İtr, *el-Ahrufu's-Seba*, s. 129-130.

genişlik verildiği görülmektedir. Bu kolaylık ve genişliği belli bir sayıyla sınırlandırmak yerine, “rahmet ayetini azap, azap ayetini rahmet ayetiyle karıştırmama ve mesajın anlamını doğru yansıtmama” gibi ilkelerle sınırlandırmak daha isabetli görünmektedir.

Sayfa | 118

Yedi harfin ne olduğu konusunda altmış civarında görüş ortaya çıkmıştır.³⁹ Bu görüşlerden çoğu birbirine benzerdir. En önemli gördüklerimizden bazıları şöyledir:

4.1. Yedi Harfin Manası Müşkildir, Bilinmez.

Hız. Peygamber’in, “Kur’an yedi harf üzere indirilmiştir” sözünün manası müşkildir. Onun manası bilinemez. Bu görüşü Ebu Cafer Su’dan en-Nahvî belirtmiştir.⁴⁰

Bu görüşe karşı çıkan bilginler, müşterek lafızların manalarından birinin lafzî veya halî bir karineyle tercih edileceğini, müşterek, müşkil diye onu anlamaktan vazgeçilemeyeceğini ifade etmiştir.⁴¹ Çünkü alimler, bilgi birikimlerini ve yeteneklerini kullanarak müşkil konuları çözmeye çalışırlar. Müşkil olmayan, herkes tarafından bilinen ve anlaşılan bir konuyu çözmeye çalışmak abesle iştigal olur.

4.2. Yedi Arap Kabilesine Ait Yedi Lügattir.

Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam, İbn Atiyye ve Ahmed b. Yahya b. Sa’lem bu görüştedir. Ebu Hatim es-Sicistanî ve Kadı Ebu Bekir’in de bu görüşte olduğu rivayet edilmiştir.⁴²

Ebu Ubeyd Kasım b. Sellam şöyle demiştir: “Yedi harften maksat, yedi Arap kabilesine ait yedi lügattir (lehçedir). Bu, bir harfte yedi vecih olduğu anlamında değildir. Bunu kesinlikle iştmedik. Bu yedi lügat, Kur’an’da dağılık olarak mevcuttur. Bazısı Kureys, bazısı Hevazin, bazısı Hüzeyl, bazısı Yemen ve bunun gibi diğer lügatler üzerine inmiştir. Bunun hepsinde bu lügatlerin manaları birdir. İbn Mesud’un, “Kurraları dinledim ve onları birbirine yakın buldum.

³⁹ Yedi harfle ilgili görüşleri topluca görmek için bkz. İtr, *el-Ahrufu’s-Seba*, s. 117-208; Danî, *Camiü’l-Beyan*, 1/8-27; Ebu Şame, *Mürşid*, s. 91-145; İbn Cezerî, *Neşr*, 1/19-33; Suyutî, *İtkan*, 1/61-67; Zerkanî, *Menahil*, 1/155-183; Salih, *Mebahis*, s. 105-116; Kattan, *Mebahis*, s. 158-169; Sabuni, *Tıbyan*, s. 214-218; Hûî, *el-Beyan*, s. 193-209; Çetin, *Yedi Harf ve Kıraatlar*, s. 103-149; Akpınar, *Kıraatların Tevatürü*, s. 26-51; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 121-126; Dağ, *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel Bir Yaklaşım*, s. 74-84; Kaya, *Kur’an’ın Yedi Harf Üzerine İndirilmesi*, s. 230-239; Çalışkan, *Kur’an’ın Nüzulü ve Yedi Harf Meselesi*, ÇÜİFD, Cilt V, Sayı 1, s. 224-228.

⁴⁰ Ebu Şame, *Mürşid*, s. 93; Zerkeşî, *Burhan*, 1/213; İtr, *el-Ahrufu’s-Seba*, s. 127.

⁴¹ Zerkanî, *Menahil*, 1/172; İtr, *el-Ahrufu’s-Seba*, s. 128.

⁴² Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Cami li Ahkâmî’l-Kur’an*, Beyrut 1987, 1/43; Zerkeşî, *Burhan*, 1/217; İtr, *el-Ahrufu’s-Seba*, s. 169-189.

Öğrendiğiniz gibi okuyunuz. Bu sizden birinin (gel anlamında) تَعَال هَلُمَّ demesi gibidir” sözü bunu açıklar. İbn Sirin de aynı şeyi söylemiştir.”⁴³

Zerkanî, “Bu fikri savunanların saydıkları yediden başka, Kur'an'da diğer kabilelerin lügatlerinden de daha pek çok lafız vardır” diyerek çeşitli misaller vermiş ve şöyle devam etmiştir. “Ebu Ubeyd'in belirttiği görüş, bazısı Kureys, bazısı Huzeyl vb. olmak üzere Kur'an'ın kısım kısım olmasını gerektirir. Bu ise hikmet sahibi şeriat koyucunun (Allah'ın), Kur'an'ı yedi harf üzere indirmesindeki kolaylık hikmetine aykırıdır. Çünkü her şahıs Kur'an'ın bir kısmını kendi lügatiyle diğer bir kısmını da başka lügatlerle öğrenmek mecburiyetinde kalacaktır.”⁴⁴ Bu ise kolaylık değil, çok daha büyük zorluk olur. Oysa yedi harf hakkındaki haberlerin özü ve ortak noktası, yedi harfle okuma ruhsatıyla ümmete kolaylık sağlandığıdır.

4.3. Farklı Lafızlarla İfade Edilen Aynı veya Yakın Anamlara Gelen Yedi Vecihtir.

İbn Abdilber, “ilim ehlinin çoğunluğu bu görüştedir” demiştir. İçlerinde Süfyan b. Uyeyne, İbn Vehb, Taberî, Tahavî ve daha başkalarının da bulunduğu fıkıh ve hadis alimlerinin çoğunluğunun bu görüşte olduğu söylenmiştir.⁴⁵

Bu görüşü savunanlar, Kur'an konusunda otorite kabul edilen bazı sahabenin, eşanlamli kelimelerle veya yakın ifadelerle okuduğuna dair rivayetleri delil getirmişlerdir. Mesela, Übey b. Ka'b'ın, لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْظُرُونَ (Hadid, 57/13) ayetini لِلَّذِينَ آمَنُوا أَزْهَبُونَ ، لِلَّذِينَ آمَنُوا أَخْرَجُونَ ، لِلَّذِينَ آمَنُوا أَهْلُؤْنَا (Bakara, 2/20) ayetini ise هُمْ مَشَوْا فِيهِ (Kulma أضَاءَ şekillerinde eşanlamli kelimelerle okuduğu rivayet edilmiştir.”⁴⁶

İbn Vehb şöyle rivayet etmiştir: “İmam Malik'e Cuma Suresi 9. ayetinin Ömer b. Hattab'ın okuduğu gibi فَاغْضُوا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ şeklinde okunması halinde ne dersin” diye soruldu. Malik, “Bu caizdir. Resulullah, Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir. Ondan kolayınıza geldiği şeklinde okuyunuz, buyurmuştur. Bu, يَعْزَمُونَ ، تَعْلَمُونَ ، okunması gibidir. Bunların ihtilaflarında bir beis görmüyorum. Onlar, (Hz. Ömer, Übey, İbn Mesud ve diğerleri) kendilerine ait mushafları olan kimselerdi” şeklinde cevap verdi.” Yine İbn Vehb şöyle demiştir: “Malik'e Osman'ın mushafından sordum. “O bir altındır (çok kıymetlidir)” dedi. Devamla, “İbn

⁴³ Ebu Şame, *Mürşid*, s. 91, 98; Kurtubî, *el-Cami*, 1/43; Zerkeşî, *Burhan*, 1/217-218.

⁴⁴ Zerkanî, *Menahil*, 1/180-181.

⁴⁵ Zerkeşî, *Burhan*, 1/220; Ebu Şame, *Mürşid*, s. 105-106; İtr, *el-Ahrufu's-Seba*, s. 168-169; Hûî, *el-Beyan*, s. 193-198.

⁴⁶ Kurtubî, *el-Cami*, 1/42; Zerkeşî, *Burhan*, 1/222.

Mesud bir adama إِنَّ شَجَرَةَ الزُّقُومِ طَعَامُ الْيَتِيمِ (Duhan, 44/43-44) ayetini okutuyordu. Adam ise طَعَامُ الْيَتِيمِ diyordu. (طَعَامُ الْيَتِيمِ demiyordu). İbn Mesud, طَعَامُ الْفَاجِرِ demesini istedi” dedi. Malik’e “bununla okunması hakkında ne dersin” dedim. “Evet (okunabilir). Bunu bir genişlik ve kolaylık olarak görüyorum” dedi.”⁴⁷

Bu görüş, Kur’an hususunda önemli olanın mesajı anlayıp gereğini yerine getirmek olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Çünkü ilk dönemlerde gerektiğinde eş anlamlı kelimelerle okuma yapılmışsa, bu durum önemli olanın şekillere ve söz kalıplarına bağlanıp kalmak değil, anlayıp gereğini yapmak olduğunu gösterir. طَعَامُ الْيَتِيمِ yerine gerektiğinde طَعَامُ الْفَاجِرِ denilebiliyorsa, anlamı ihmal edip bütün gayreti harflerin çıkış yerlerine ve Arapça telaffuza yöneltmek, Kur’an’ın insanlara kılavuz olması ilkesine ve insanların onun kurallarını uygulayarak dünyada ve ahrette mutluluğa kavuşacakları düşüncesine uygun düşmez.

4.4. Kur’an’ın İndiği Lügat ve Kıraatlardan Yedi Vecihtir.

Ebu Hatim es-Sicistanî, İbn Kuteybe, Ebu’l-Fadl er-Razî, Bakıllanî, Mekkî b. Ebî Talib, Ebu’l-Hasan es-Sehavî, Zerkeşî, İbn Cezerî ve Subhi Salih bu görüşte olan alimlerdendir.⁴⁸

İbn Kuteybe, “kıraatlardaki ihtilaf vecihlerini araştırdım ve bunları yedi vecih olarak buldum” demiş ve bunları şöyle ifade etmiştir:

Birincisi: İhtilaf kelimenin i’rab ve harekesindedir. Suret ve manada bir değişiklik yoktur. (هُوَ لَا بَنَاتِي أَطَهَّرُ لَكُمْ) (Hud, 11/78) ayetinde (أَطَهَّرُ) yerine (أَطَهَّرَ) okunması gibi.

İkincisi: Kelimenin i’rab ve harekelerinde olan ihtilafıdır. Bunda mana değişir, yazının şekli değişmez. (رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا) (Sebe, 34/19) ayetinin (رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا) okunması gibi.

Üçüncüsü: İhtilaf kelimenin i’rabında değil, harflerinde olur. Manası değişir, fakat kelimenin şekli aynı kalır. (وَإِنظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا) (Bakara, 2/259) ayetindeki (نُنشِزُهَا) lafzının ra ile (نُنشِزُهَا) okunması gibi.

⁴⁷ Ebu Şame, *Mürşid*, s. 104-105; Zerkeşî, *Burhan*, 1/219.

⁴⁸ İtr, *el-Ahrufü’s-Seba*, s. 148-166; Mekkî, *İbane*, s. 53-58; Ebu Şame, *Mürşid*, s. 113-125; İbn Cezerî, *Neşr*, 1/26-28; Zerkânî, *Menahil*, 1/158-163; Salih, *Mebahis*, s. 108-113; Hûî, *el-Beyan*, s. 202-204.

Dördüncüsü: İhtilaf kelimenin kitaptaki yazılış şeklini değiştirir. Manada bir değişiklik olmaz. (إِنْ كَانَتْ إِلَّا صَيِّحَةً وَاحِدَةً) (Yasin, 36/29) ayetindeki (صَيِّحَةً) yerine (رُفْيَةً) okunması gibi.

Beşincisi: Kelimenin hem şekil hem de manasının değişmesiyle olan ihtilaftır. (وَ طَلَعَ مَنصُودٍ) (Vakıa, 56/29) yerine (وَ طَلَعَ مَنصُودٍ) okunması gibi.

Altıncısı: İhtilaf takdim ve tehir şeklindedir. (وَ جَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ) (Kaf, 50/19) ayetinin (وَ جَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ) şeklinde okunması gibi.⁴⁹

Yedincisi: İhtilaf, ziyade ve eksiklik ile olur. (وَ مَا عَمِلْتَ أَتِيهِمْ) (Yasin, 36/35) ayetinin (وَ مَا عَمِلْتُهُ أَتِيهِمْ) şeklinde he (هـ) ilavesiyle (وَ مَا عَمِلْتُ الْغَنِيِّ الْحَمِيدُ) (Lokman, 31/26) ayetinin (وَ مَا عَمِلْتُ الْغَنِيِّ الْحَمِيدُ) şeklinde hüve (هُوَ) zamirinin eksikliğiyle okunması gibi.⁵⁰ Bakıllanî, bu vecihlerde İbn Kuteybe'ye tamamen uymuştur.⁵¹ Mekki b. Ebi Talib de İbn Kuteybe'nin bu yedi vecih görüşünü benimsemiş ve benzer şekilde açıklamıştır.⁵²

Yedi harfle ilgili rivayetlerden ve onları açıklamaya çalışan görüşlerden yola çıkarak, yedi harfin ne olduğunu kesin çizgilerle ve hiçbir ihtilafa mahal bırakmayacak şekilde açıklamak mümkün görünmemektedir. Fakat rivayetlerin ve görüşlerin ortak noktası, yedi harfin Kur'an okuma konusunda bir kolaylık getirdiğidir. Bu kolaylığın mahiyeti ve sınırları hususunda alimler ihtilaf etmişlerdir. Her biri, kendisine ulaşan delillere ve bu delillerden çıkarımlarına göre fikirlerini açıklamıştır. Hiçbir alimi yanılmaz bir otorite ve eleştirilemez bir varlık konumuna getirmeden, hepsinin görüş ve değerlendirmelerini dikkate alıp araştırarak bir sonuca varmaya çalışmak gerekir. Geçmiş bilgi birikimlerini göz ardı ederek, alimlerin çalışmalarından bağımsız olarak konuyu anlamaya çalışmak sağlıklı bir yol olmaz.

Yedi harfle ilgili görüşlere bakıldığında alimlerin, kendi dönemlerindeki kıraat ihtilaflarını dikkate alıp bu ihtilaflara çözüm bulma çabası içinde oldukları gözden kaçmamaktadır. Aslında bu görüşlerin çoğu, okuma yazma bilen, Arap dili ve özelliklerinden haberdar olan ve halkın mahalli şivelerine vakıf olan

⁴⁹ Kurtubî, Hz. Ebu Bekir'e isnad edilen kıraatla ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştır: "Kur'an'a dil uzatan bazı kişiler, "Hz. Ebu Bekir, (وَ جَاءَتْ سَكْرَةُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ) okuyarak mushafa muhalefet etmişse, ben de ederim" demiştir. Ona karşı şöyle delil getirilir: Ebu Bekir, bunu okumuşsa unutarak okumuştur veya bu kıraatı nakledenlerden bazıları hata etmiştir." Kurtubî, *el-Cami*, 17/12.

⁵⁰ İbn Kuteybe, *Te'vilü Müşkili'l-Kur'an*, s. 36-38.

⁵¹ İtr, *el-Ahrufü's-Seba*, s. 153, 163.

⁵² Mekki, *İbane*, s. 53-58.

kimselerin anlayabileceği biçimdedir. Halkın genelinin, özellikle ümmi olanların anlayıp yararlanabileceği açıklamalar olmaktan uzaktır. Oysa Hz. Peygamber’den gelen, “Biz, yazı yazmasını, hesap yapmasını bilmeyen ümmi bir topluluğuz.”⁵³ rivayetine göre, o dönemdeki Araplar çoğunlukla ümmidir. İçlerinde öğrenme zorluğu çekenler ve okuma yazma bilmeyenler çoğunluktadır.⁵⁴

Kur’an okuma konusunda esas olan Kureyş lehçesidir. Hz. Ömer, İbn Mesud’a mektup yazarak, “Şüphesiz ki Allah, Kur’an’ı Kureyş lügatiyle indirdi. Bu mektubum sana ulaştığı zaman insanlara Kureyş lügatiyle okut, Hüzeyl lügatiyle okutma.” demiştir.⁵⁵ Hz. Osman ise, Kur’an’ı istinsah eden komisyona, “Kur’an lafızlarından bir şeyde ihtilaf ettiğinizde onu Kureyş lisaniyla yazınız. Şüphesiz Kur’an, onların lisaniyla inmiştir.” demiştir.⁵⁶ Hz. Ömer ve Hz. Osman’dan rivayet edilen sözlerden, Kur’an’ın Hz. Peygamber’e Kureyş lehçesi ile indiği anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber de herkese tek bir şekilde, bu lehçeyle okumuş ve yazdırmıştır. Bundan dolayı, Kur’an’ın orijinal metni yalnızca Kureyş lehçesiyle yazılmış olandır. Fakat başka lehçeleri konuşan insanların uzun süredir konuştukları ve alıştıkları lehçeyi bırakıp Kureyş lehçesini öğrenmeleri, o zamanki şartlar göz önüne alındığında çok zor olduğu için manayı bozmayan, farklı okuyuşlara da müsaade edilmiştir.

Kur’an’ın Kureyş lehçesi dışında okunması, aslî bir hüküm olmayıp bir ruhsattır ve ihtiyaç olduğunda ortaya çıkar. Müslümanların sayısının az olduğu, çoğunluğunun Mekkeli olduğu Mekke devrinde bu ruhsat ortaya çıkmamıştır. Çünkü bu devirde Müslümanların sayısı da azdı, Kur’an’dan nazil olan bölümler de azdı ve hepsi de Kureyş lehçesiyle öğrenebilecek durumdaydı. Medine devrinde ise yeni vahiyler geldiği için hem Kur’an olarak öğrenilecek vahiyler, hem de Müslümanların sayısı çoğalmıştı. Çeşitli bölgelerden farklı kabilelere mensup, dolayısıyla farklı lehçeleri konuşan kimseler Müslüman olmuştu. Bunların kendi lehçelerini bırakıp Kur’an’ı Kureyş lehçesiyle okumaları çok zordu. Bundan dolayı kolaylık ve genişlik olarak Medine devrinde yedi harfle okumaya müsaade edilmiştir. Bu da yedi harfle okuma ruhsatının, büyük ölçüde lehçe farklılıkları ve muhatabın okuma yazma bilmemesi, yaşlı olması gibi durumlardan kaynaklanan öğrenme zorluklarına çözüm olarak ortaya çıktığını gösterir.

Rivayetlerin bütünü dikkate alındığında, yedi harfle okuma ruhsatının nasıl ortaya çıktığı ve mahiyetinin ne olduğu konusunda şöyle bir yoruma ulaşabiliriz:

⁵³ Buharî, Savm 13; Müslim, Sıyam 15.

⁵⁴ Tirmizî, Kıraat, 9.

⁵⁵ Ebu Şame, *Mürşid*, s. 101; İtr, *el-Ahrufu’s-Seba*, s. 57.

⁵⁶ Ebu Bekir Abdillâh İbn Ebi Davud, *Kitabü’l-Mesahif*, tahk. Muhibbuddin Abdüssebhan Vaiz, Beyrut 2002, 1/196-200; İtr, *el-Ahrufu’s-Seba*, s. 57-59.

Müslüman olan bir kimse, Hz. Peygamber'e geldiğinde, ondan gerekli temel bilgileri almaya ve Kur'an öğrenmeye çalışıyordu. Hz. Peygamber de, bir kaç ayet veya sure okuyor, karşısındaki şahıstan, öğrenip öğrenmediğini kontrol etmek için tekrar etmesini istiyordu. Eğer, o şahıs anlamı bozmayacak şekilde ve kendi lehçesine göre okumuşsa, Hz. Peygamber, onun okuyuşunu kabul ediyordu. İhtilaf edenlerin hepsinin "Resulullah, bana böyle okuttu" sözlerinin manası, Hz. Peygamber'in öyle okuması değil, o okuyuşa ruhsat vermesidir. Yoksa Hz. Peygamber, herkese farklı farklı okumuş veya okutmuş değildir. Herkese tek bir şekilde, Kur'an'ın indirildiği ve kendi lehçesi olan Kureyş lehçesiyle okumuştur. Kur'an'ın indirildiği orijinal biçimi korumak için de kendisine vahyedildiği şekliyle yazdırmıştır. Eğer Kur'an, Hz. Peygamber'e Kureyş lehçesinin dışında başka lehçelerle de vahyedilmiş olsaydı, mutlaka onların da yazılması gerekirdi. Çünkü Kur'an'da birbirinin aynı olan ayetler ve Hz. Adem'in ve Hz. Musa'nın kıssaları gibi farklı surelerde tekrar tekrar anlatılan konular vardır. Bunlar, vahiy olduğu için hepsi de yazılmıştır. Nasıl olsa aynısı başka surede var diyerek yazılmamazlık edilmemiştir. Eğer yazılmasaydı, vahyin hepsi korunmamış olurdu. Eldeki verilere göre, Kureyş lehçesinin dışında başka lehçelerle yazılmış ve elimizdekinden farklı olan bir Kur'an metninin varlığından haberdar değiliz.

Buna göre yedi harf, Kur'an'ı öğrenme sırasında insanın alıştığı lehçesini terk etmedeki zorluğu ve öğrenme imkanları bakımından farklılığı gözeterek verilmiş bir ruhsattan ibarettir. Bu ruhsat ise anlamı bütünüyle farklılaştırmayan (سَمِيعٌ) yerine (عَلِيمٌ) yerine (أَقِيلٌ ، تَعَالَى) gibi ya da (يَعْلَمُونَ ، تَعْلَمُونَ) gibi keyfi olmayan farklılıkların hepsini kapsar. Bu farklılıklar, Kur'an'ın yazılı metniyle ilgili değildir, genellikle dinleyerek öğrenmeyle ve ezberden okumayla ilgilidir. Mesela okuması yazması olmayan bir sahabî, bir kaç ayet veya sure ezberliyor. (سَمِيعٌ عَلِيمٌ) mi (عَزِيزٌ حَكِيمٌ) mi diyeceğini şaşıyor, bunlardan birini söylüyor. Bu gibi durumlarda rahmet ayetini azap, azap ayetini rahmet ayetiyle karıştırmadığı müddetçe istediğini söylemesinde serbesttir. Yoksa, okuduğu ayetin sonunu Hz. Peygamber'in (سَمِيعٌ عَلِيمٌ) ve (يَعْلَمُونَ) vb. okuduğunu kesin olarak bildikten sonra niye başka türlü okusun? Elinde yazılı bir metin varsa niçin ondan farklı okusun? Bütün sahabe, Hz. Peygamber'in okuduğu gibi okumaya büyük önem veriyordu. Zaten, ihtilaflarının sebebi de bu değil miydi? İhtilaf edenlerin hepsi, Hz. Peygamber'den öğrendiğini iddia ediyor ve bu okuyuşunu bırakmak istemiyordu.

Din kolaylıktır ve mesajın herkesin gücüne göre anlaşılıp uygulanması esastır. Çünkü insan gücünün yettiğinden başkasından sorumlu değildir.⁵⁷ Hz.

⁵⁷ Hac, 22/78; Duhan, 44/58; Kamer, 54/17, 22, 32, 40; Müzzemmil, 73/20; A'la, 87/8; Bakara, 2/286; Enam, 6/152; Araf, 7/42; Müminun, 23/62; Tekasür, 102/8.

Peygamber, her konuda olduğu gibi Kur'an okuma konusunda da "Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz nefret ettirmeyiniz." prensibini tatbik etmiştir.⁵⁸ "Benim okuduğumu aynen okuyamıyorsan hiç okuma" dememiştir. Herkesin, yapılması gereken şeyleri, hiç yapmamaktansa eksik veya kusurlu da olsa, gücünün yettiği kadar, mutlaka yapmasını istemiştir. Hz. Peygamber, farklılıklara hoşgörüyle yaklaşmış, fakat çekişmekten ve birbirini suçlamaktan sakındırmıştır: "Kur'an, yedi harf üzere indirildi. Kur'an, hakkında cedel ve birbiriyle çekişmek küfürdür. Kur'an'dan bildiğinizle amel edin. Bilmediklerinizi de bilenlere götürün." demiştir.⁵⁹ Şekle bağlı kalıp, içeriği ihmal ederek dini zorlaştırmamıştır. Tabi ki hedef en güzel ve mükemmel olarak yapmaya çalışmaktır. Fakat, bir şey mükemmel olarak yapılamıyorsa hiç yapılmamalı anlayışı, doğru bir anlayış değildir. Tebliğin lügat anlamında olduğu gibi, hedefe ulaşılamıyorsa ona yaklaşılmalı ve görevi en güzel biçimde yapmak için gayret gösterilmelidir.

5. Yedi Harfle İlgili Rivayetlerin Kur'an'ın Anlaşılması Yönünden Değerlendirilmesi

Kur'an'ın yedi harf üzere indiğini belirten rivayetlerden anlaşılan, Kur'an'ın okunmasını ve anlaşılmasını sağlamak için ruhsat verildiğidir. Bu ruhsat Kur'an'ın, farklı lehçe ve şiveleri kullanan ve öğrenme zorluğu çeken Araplarca anlaşılıp gereğinin yerine getirilmesini kolaylaştırmak için verilmiştir. Herkesin kendi lehçeleri ve dil alışkanlıklarıyla okumalarına ve anlamı bozmayan eşanlamlı veya birbirine yakın ifadelerle okumasına izin verilmesi bunu gösterir. Esas olan anlam ve içerik olmayıp söz kalıpları ve lafızları olsaydı, bu çeşit okumalara izin verilmezdi. Müslüman olan herkes, öğrenme imkanı ne olursa olsun tek bir biçimde öğrenmeye mecbur edilirdi. Bu ruhsatın, ana dilleri Arapça olmayan diğer insanlara da kendi dillerinde verilmesi, tebliğin gerçekleşmesi ve mesajdan sorumlu olunması açısından gereklidir. Çünkü muhataplardan istenilen, Kur'an'ın yalnızca sözlerinin tekrarlanması değil, anlaşılıp öğüt alınması ve istenilenlerin uygulanmasıdır.

Rivayetlerde, "rahmet ayeti azap, azap ayeti rahmet ayetiyle karıştırılmadığı müddetçe anlamı bozmayan eşanlamlı kelimelerle veya benzer ifadelerle okumaya müsaade edilmesi" önemli olanın, Kur'an'ı anlayıp gereğini yerine getirmek olduğunu ifade eder. Farklı okuyuşların hepsi için de "yeterlidir ve şifa vericidir" denmesi, anlamı yansıtan bütün okumaların makbul olduğunu gösterir.⁶⁰ Bu ise tebliğin gerçekleşmesi açısından önemlidir. İstenilen anlatılabilmiş ve muhataplar tarafından anlaşılırsa mesaj yerine ulaşmış, tebliğ yapılmış ve maksat hasıl olmuştur. Fakat okunan sözlerin ne dediği bilinmiyor

⁵⁸ Buharî, İlim, 12; Müslim, Cihad, 6.

⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 2/300, 4/204-205.

⁶⁰ Ebu Davud, Vitri, 22; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 5/51, 124; Taberî, *Camiü'l-Beyan*, 1/16.

ve ne istediği anlaşılmıyorsa, o mesaj yerine ulaşmamıştır ve tebliği gerçekleşmemiştir.

Hız. Peygamber, Kur'an'ın orijinal vahyini yazdırarak koruma altına aldığı için ona herhangi bir hâlel gelmeyeceğinden dolayı Kur'an'ın anlam olarak okunmasına izin vermiştir.⁶¹ Çünkü insanlar, okuma yazma öğrenip yazılı metinden okumayı geliştirdikçe ihtilaflar azalacaktır. Ayrım yapmadan bütün muhatapları, söz kalıplarını harfi harfine aynen öğrenmeye mecbur etmek, en azından onların bir kısmına taşıyamayacakları ağır yük yüklemektir. Böyle bir yöntem ise Kur'an'ın mesajının bütün insanlara ulaşmasını geciktirir ve yayılma alanını daraltır. Mesela herhangi bir kimse için önemli olan tarlasının sürülüp tohumun ekilmesi, gübre atılması, sulanması, çapalanması, yabancı otların temizlenmesi ve ürünlerin hasat edilip kendisine getirilmesi ise görevlendirdiği işçiler yapacaklarını anlayıp işlerini yaptıklarında maksat hasıl olmuştur. İşçiler, kendilerinden istenilenleri, söz kalıpları olarak aynen ezberleyip sürekli tekrarlar, fakat ne istendiğini anlamaz ve istenileni yapmazlarsa, görevlendirenin isteği yerine gelmiş olur mu? İş sahibi, sözlerini ezberleyip okuyan fakat anlamayıp istenileni yapmayan işçileri ödüllendirir mi yoksa cezalandırır mı? İşte bunun gibi, Kur'an'ın mesajını anlamadan söz kalıplarını tekrar etmeye çalışmak, Kur'an'a uymak anlamına gelir mi? Kur'an'ın ne dediğini anlamadan ve ne istediğini bilmeden okumak, onu gönderenin amacına uygun bir okuma mıdır? Böyle bir okumayla Allah'ın Kur'an'da insanlardan yapmasını istedikleri yerine getirilebilir mi? Kur'an'ı anlamadan okumak, aslında ona bilinçli bir bağlılığı değil, sadece şekli ve hissî bir bağlılığı gösterir. İnsanın, anlamını bilmediği bir şeyi kabul veya reddetmesi taklitten öteye geçemez.

Kur'an'ın haber verdiğine göre, mesajın anlaşılması ve tebliğin gerçekleşmesi için her kavme kendi dilinde elçi gönderilmiştir: “Biz, gönderdiğimiz her elçiyi onlara açıkça anlatsın diye yalnızca kendi kavminin diliyle gönderdik. Sonra Allah dilediğini saptırır, dilediğine de yol gösterir. O üstündür, hikmet sahibidir.”⁶² Kur'an'ın ilk muhatapları olan Araplara da ilahî mesajlar, anlayıp ona uymaları için Arapça olarak indirilmiştir: “Biz onu, aklınızı kullanasınız diye Arapça bir Kur'an olarak indirdik.”⁶³ Hatta, Araplara Arapça dışında bir vahiy, bir kutsal kitap indirilmiş olsaydı Arapların haklı olarak karşı çıkacakları bildirilmiştir: “Eğer onu yabancı dilde bir Kur'an yapsaydık, elbette derlerdi ki: “Ayetleri ayrıntılı olarak açıklanmalı değil miydi? Yabancı bir dil ve

⁶¹ Kur'an'ın, Hız. Peygamber döneminde yazılıp korunması konusunda geniş bilgi için bkz. Zerkânî, *Menahil*, 1/246-248; Kattan, *Mebahis*, s. 123-125; Sabuni, *Tıbyan*, s. 48-49; Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, s. 62-65; Yıldırım, *Kur'an İlimlerine Giriş*, s. 57-61; Demirci, *Tefsir Usûlü*, s. 76-85; Demirci, *Kur'an Tarihi*, s. 99-117; Abdülhamit Birişik, Kur'an, *DİA*, 26/385; Mehmet Suat Mertoğlu, Vahiy Katibi, *DİA*, 42/447-449; Akpınar, *Kıraatların Tevatürü*, s. 73-77.

⁶² İbrahim, 14/4.

⁶³ Yusuf, 12/2; Zuhuruf, 43/3.

Arap mı?” De ki: “O, inananlar için bir yol gösterici ve şifadır. İnanmayanlara gelince, onların kulaklarında bir ağırlık vardır ve o, onlara bir körlüktür. Onlar, uzak bir yerden çağırılıyorlar.”⁶⁴ Kur’an’ın Arapça indirilmesinin nedeni, Arapların başka dillerde (İbranice ve Aramice gibi) indirildiği için önceki kutsal kitapları anlamama gibi bir mazeretleri kalmaması olarak ifade edilmiştir: “Bu da bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Öyleyse ona uyun ve sakının ki size rahmet edilsin. “Kitap, yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi. Biz onları okuyup araştırmaktan habersizdik.” dersiniz diye. Yahut: “Eğer bize kitap indirilseydi elbette onlardan daha doğru yolda olurduk.” dersiniz diye. Doğrusu size Rabbinizden apaçık bir belge, bir kılavuz ve bir rahmet geldi. Allah’ın ayetlerini yalanlayan ve onlardan yüz çevirenden daha zalim kim vardır? Ayetlerimizden yüz çevirenleri yüz çevirmelerine karşılık azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.”⁶⁵

Kur’an insanlara yol göstermek, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak ve gerçeğe iletmek için indirilmiştir.⁶⁶ Allah, ayetleri üzerinde düşünülüp öğüt alınmasını istemiştir: “Bu, ayetlerini düşünsünler ve sağduyu sahipleri öğüt alsınlar diye sana indirdiğimiz mübarek bir kitaptır.”⁶⁷ Kişi anlamını bilmediği bir söz üzerinde nasıl düşünebilir, nasıl ondan öğüt alabilir? Böyle bir şey mümkün değildir. Öyleyse Kur’an’ın ayetlerini düşünüp öğüt almak için ya onun orijinal dili olan Arapçayı öğrenip doğrudan kaynağından anlamalı ya da herkes kendi ana dilindeki çevirilerinden yararlanmalıdır. Bunu sağlamak için Kur’an, mümkün olduğu ölçüde Arapça dışındaki bütün dillere çevrilmelidir. Bunu yapacak olan da Müslümanlardır. Her Müslüman, imkanları nispetinde Kur’an’ı anlayıp yaşamakla ve diğer insanlara tebliğ etmekle görevlidir. Bunu yaparken yedi harfle ilgili rivayetleri dikkate alarak, çevirilerdeki farklılıkları ve anlamı ters yüz etmeyen kusurları sorun etmemek ve ayrılık nedeni haline getirmemek gerekir.

Sonuç

Yedi harfle ilgili rivayetlerde Kur’an’ın, anlamı bozmayan farklı şekillerde okunmasına izin verildiği belirtilmektedir. Ancak bu, yazılı metinden öğrenip okumayla ilgili olmayıp dinleyerek ezberden öğrenip okumayla ilgilidir. Eğer yazıya dayalı bir okuma olsaydı yalnızca harflerin noktasız ve harekesiz olmasından kaynaklanan ihtilaflar olurdu, eş anlamlı kelimelerle ve farklı

⁶⁴ Fussilet, 41/44.

⁶⁵ Enam, 6/155-157.

⁶⁶ Bakara, 2/2, 97, 185; Maide, 5/46; Enam, 6/19, 157; Araf, 7/203; Yunus, 10/57; Nahl, 16/64, 89, 102; İsrâ, 17/9; İbrahim, 14/1, 5; Hadid, 57/9.

⁶⁷ Sad, 38/29. Kur’an’ın düşünülüp öğüt alınması gerektiğini bildiren diğer ayetler için bkz. Bakara, 2/219, 221, 242, 266; Nisa, 4/82; Yunus, 10/24; Yusuf, 12/2; Rad, 13/3, 4; İbrahim, 14/25; Nahl, 16/11, 44, 69; Enbiya, 21/10; Kasas, 28/43; Zümer, 39/27, 42; Zuhuruf, 43/3; Duhan, 44/58; Muhammed, 47/24; Hadid, 57/17.

ifadelerle okuma olmazdı. Kur'an'ın Arapça eş anlamlı kelimelerle veya benzer anlama gelen ifadelerle okunması, Hz. Peygamber'in yazdırdığı Kureys lehçesi ile okuma değil, yaklaşık ifadelerle okumadır. Hz. Peygamber, tebliğ görevinin yerine gelmesi için mesajın muhataplarca anlaşılması gerektiğini çok iyi bildiğinden dolayı buna ruhsat vermiştir. Bu ruhsat belli bir zaman dilimi ve belli bir toplumla sınırlandırılmaz. Günümüzde de belli bir kalıp üzerinde ısrar etmeyerek ve mesajın özünün ulaştırılması yeterli görülerek bu ruhsattan vahye muhatap olan herkes yararlanabilir. Çünkü yedi harfle ilgili ruhsatın kaldırıldığına dair Hz. Peygamber'den gelen herhangi bir rivayet yoktur.

Hz. Peygamber döneminde yedi harfle okuma ruhsatı verilen Araplar açısından, Kur'an'ın anlaşılmasını sağlama ve böylece tebliğ görevini yerine getirme gerçekleşmiştir. Çünkü Kur'an'ı kendi lehçelerine göre ve eş anlamlı kelime ve ifadelerle okuyan Arapların hepsi de okudukları şeyin anlamını ve kendilerinden ne istendiğini biliyorlardı. Arapça bilmeyen insanların bu ruhsattan yararlanmaları, ancak bildikleri dilde Kur'an'ın tercümesini okumalarıyla gerçekleşir. Kur'an'ın diğer toplumlara tebliğinin gerçekleşmesi için onların dillerine çevrilip ulaştırılması gerekir. Bunu yapmadan, Kur'an'ın Arapça bilmeyen insanlara tebliğinin yapıldığından ve onların sorumluluğundan söz edilemez.

Hz. Peygamber, mesajın ulaşmasına engel teşkil etmeyen farklı okuyuşlara ruhsat vermekle birlikte Kur'an'ın kendisine vahyedildiği biçimde yazıyla tespitine de önem vermiştir. Dolayısıyla Kur'an metni, hiçbir ihtilafa ve farklılığa meydan vermeyecek şekilde muhafaza edilmiştir. Kur'an'da esas olan tek bir metin ve bütün Müslümanların bu metin üzerinde birleşmeleridir. Zaten bu da gerçekleşmiştir. Kur'an'ın çevirisi hangi dilde olursa olsun Kur'an'ın orijinal metninin yerini alamaz. Bu nedenle imkanı olanlar, Kur'an'ı Arapça metninden anlayarak okurlar. Fakat Arapça bilmeyenlerin Kur'an'ı anlayabilmeleri için kendi dillerindeki çevirileri okumaktan başka çareleri yoktur. Çünkü Kur'an'ın insanlara gönderilmesinin amacı, anlamadan lafızları ve kalıpları tekrar etmekle değil, anlayıp gereğini yerine getirmekle gerçekleşir.

KAYNAKÇA

AHMED B. HANBEL, *Müsned*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

AKDEMİR Salih, "Kur'an'ın Toplanması ve Kiraatı Meselesi", *1.Kur'an Sempozyumu*, Bilgi Vakfı Yay., Ankara 1994.

Sayfa | 128 AKPINAR Musa, *Kıraatların Tevatürü Meselesi*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, EÜ SBE), Kayseri 1993.

ATEŞ Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988.

BİRİŞİK Abdülhamit, *Kur'an, DİA*, Ankara 2002.

BUHARİ Muhammed b. İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

CERRAHOĞLU İsmail, *Tefsir Usulü*, TDV Yay., Ankara 1993.

ÇALIŞKAN Mehmet, *Kur'an'ın Nüzulü ve Yedi Harf (el-Ahrufu's-Seba) Meselesi*, ÇÜİFD, Cilt V, Sayı 1, Adana 2005.

ÇETİN Abdurrahman, "Kur'an'ın İndirildiği Yedi Harf", *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3, Ocak 1987.

..... *Kur'an-ı Kerim'in İndirildiği Yedi Harf ve Kıraatlar*, EnsarNeşriyat, İstanbul 2005.

DAĞ Mehmet; *Geleneksel Kıraat Algısına Eleştirel bir Yaklaşım*, İSAM Yay., İstanbul 2011.

DANİ Ebu Amr Osman b. Said, *Camiü'l-Beyan Fi'l-Kıraatı's-Seb'a'l Meşhure*, tahk. M. Kemal Atik, TDV Yay., Ankara 1999.

DEMİRCİ Muhsin, *Tefsir Usulü*, İFAV Yay., İstanbul 2011.

....., *Kur'an Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2005.

EBU DAVUD Süleyman b. Eşas es-Sicistani, *Sünen-i Ebi Davud*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

EBU ŞAME Şihabüddin Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim el Makdisî, *el-Mürşidü'l-Veciz*, tahk. Dr. Tayyar Altıkulaç, TDV Yay., Ankara 1986.

HÜÎ Seyyid Ebu'l-Kasım el-Musevî, *el-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an*, Matbaatü'l-Ummali'l-Merkeziyyeti, Bağdat 1989.

ISFEHANİ Ragıb, *Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, tahk. Muhammed Halil Aytanî, Daru'l-Marife, Beyrut 2005.

ITR Hasan Ziyaüddin, *el-Ahrufü's-Seba*, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 1988.

İBN AŞUR Muhammed Tahir, *Tefsiru't-Tahrir ve't-Tenvir*, Tunus 1984.

İBN CEZERÎ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fi'l-Kıraatı'l-Aşr*, tahk. Ali Muhammed ed-Dabbâ, Daru'l-Fikr, Beyrut ts.

İBN EBÎ DAVUD Ebu Bekir Abdillâh, *Kitabü'l-Mesahif*, tahk. Muhibbuddin Abdüssebhan Vaiz, Daru'l-Beşairi'l-İslamiyye, Beyrut 2002

İBN KUTEYBE Ebu Muhammed Abdillâh b. Müslim, *Tevilü Müşkili'l Kur'an*, tahk. Ahmed Sakr, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut 1981.

İBN MACE Ebu Abdullah Muhammed b.Yezid el-Kazvini, *Sünen-i İbn Mace*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.

- İBN MANZUR Cemaleddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, Daru'l-Fikr, Beyrut 1990.
- KARATAŞ Şaban, *Şia'da ve Sünni kaynaklarda Kur'an Tarihi*, Ekin Yay., İstanbul 1996.
- KASIMÎ Cemaleddin, *Tefsir İlminin Temel Meseleleri*, çev. Sezai Özel, İz Yay., İstanbul 1990.
- KATTAN Menna, *Mebahis fi ulumi'l-Kur'an*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut 1991.
- KAYA Kaya, *Kur'an'ın Yedi Harf Üzerine İndirilmesi ve Ahrufu's-Seba*, CÜİFD, Cilt 8, Sayı 2, Sivas 2004.
- KURTUBÎ Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensari, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, Daru'l Fikr, Beyrut 1987.
- MALİK b. Enes, *el-Muvatta*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- MEKKÎ b. Ebi Talib el-Kaysî, *el-İbane an Meani'l-Kıraat*, tahk. Dr. Muhyiddin Ramadan, Daru'l-Me'muni li't-Türas, Dimeşk, 1979.
- MERTOĞLU Mehmet Suat, Vahiy Katibi, *DİA*, İstanbul 2012.
- MÜSLİM Ebu'l-Hüseyin b. Haccac el-Kuşeyri; *Sahihu Müslim*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- NESAI Ebu Abdirrahman Ahmed b. Ali b. Şuayb; *Sünen-i Nesai*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- SABUNİ Muhammed Ali, *et-Tıbyan fi Ulumi'l-Kur'an*, Müessesetü Menahili'l-İrfan, Beyrut 1981.
- SALİH Subhi, *Mebahis fi ulumi'l-Kur'an*, Dersaadet Yay., İstanbul ts.
- SUYUTÎ Celaledin, *el-İtkan fi Ulumi'l-Kur'an*, Kahraman Yay., İstanbul 1988.
- TABERÎ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Camiü'l-Beyan an Te'vili Ayi'l-Kur'an*, Daru'l-Fikr, Beyrut, 1988.
- TİRMİZÎ Ebu İsa Muhammed b. İsa, b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizi*, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- ÜNAL Mehmet, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Kıraat Farklılıklarının Rolü*, Fecr Yay., Ankara 2005.
- YILDIRIM Suat, "Ahrufü's-Seb'a", *DİA*, İstanbul 1989.
- *Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 1983.
- YILMAZ, Musa Kazım, "Şia'nın Kur'an İlimleriyle İlgili Görüşleri", *Milletlerarası Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu*, İlmi Neşriyat, İstanbul 1993.
- ZERKANİ Muhammed Abdulazim, Menahilü'l-İrfan, Daru'l-Fikr, Beyrut 1988.
- ZERKEŞÎ Bedrüddin Muhammed b. Abdilllah, *el-Burhan fi Ulumi'l Kur'an*, tahk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Daru'l-Ma'rife, Beyrut 1972.